01.09.2022

Група 01. Всесвітня Історія. Урок 41. Особливості економічного розвитку країн Заходу у другій половині XX ст. Ладиченко 11 клас с. 34-30.

Особливості економічного розвитку країн Заходу у другій половині XX ст.

Актуалізація предметних компетентностей

Пригадайте економічне становище країн Заходу в першій половині XX ст. та зміни, що відбулися в ньому після Другої світової війни.

1. Науково-технічна революція. У другій половині XX ст. відбуваються глобальні зміни в житті більшості народів Землі. Ці зміни пов'язані з прискоренням процесу урбанізації, науково-технічною революцією, глобалізацією всіх сфер життя суспільства.

Термін «НТР» запровадив у науковий обіг англійський учений Дж. Бернал наприкінці 50-х рр. XX ст. Наукова революція розпочалась наприкінці XIX - на початку XX ст. з вивчення структури матерії, відкриття електрона, фотона, протона та інших елементарних частинок, дослідження різних видів випромінювання, створення нових хімічних елементів, теорії відносності. На основі цих та інших відкриттів збудовано ядерні реактори, лазери, ЕОМ, космічні апарати, відбулося злиття наукової й технічної революції.

- Сутність НТР. Науково-технічна революція (НТР) - процес якісних змін у техніці й технології виробництва, в організації праці та управлінні господарством, у самій трудовій діяльності людини, що відбувається на засадах використання здобутків науки в процесі виробництва.

Провідні риси НТР:

- Універсальність та всеохопність. НТР «проникла» у найвіддаленіші куточки світу, вона впливає на всі компоненти природи: на повітря, на рослинний і тваринний світ. НТР суттєво змінила всі сторони життя людини - на виробництві і вдома, вплинула на побут, культуру та навіть психологію.
- Постійне прискорення науково-технічних перетворень, яке проявляється як стрімке скорочення періоду між науковим відкриттям та впровадженням його у виробництво (між винаходом принципу фотографування та створенням першої фотографії пройшло 102 роки, впровадження телефону зайняло 56 років, телебачення - 14 років, створення атомної бомби - 6 років). Ця риса НТР призвела до того, що різноманітне виробниче устаткування морально застаріває швидше, ніж зношується фізично.
- Зміна ролі людини в суспільному виробництві: зараз цінується не м'язова сила, а якісна освіта та розумові здібності.
- Тісний зв'язок з військовим виробництвом. Лише з середини 50-х рр. XX ст. НТР охопила невійськові виробництва (спочатку були Хіросіма і Нагасакі, а лише потім мирне використання атомної енергії; так само і використання стільникового зв'язку спочатку передбачалося лише у військовій справі).

Основні напрямки вдосконалення виробництва в умовах НТР:

- Комп'ютеризація.
- Комплексна автоматизація використання мікропроцесорів, механічних маніпуляторів, роботів тощо.
- Прискорений розвиток атомної енергетики.
- Виробництво нових матеріалів (напівпровідники, керамічні та синтетичні матеріали).
- Прискорений розвиток біотехнології (генетична білкова та генна клітинна інженерія, мікробіологічний синтез, вироблення біогазу).
- Космізація (авіаракетнокосмічна індустрія), використання космічних станцій для одержання нових матеріалів, наприклад сплавів в умовах невагомості. У майбутньому на навколоземних орбітах будуть працювати цілі заводи.

2. Зростання ролі професійних фахівців і техніків. У 70-ті р. XX ст. експансія інформаційної економіки викликала вибухове підвищення попиту на тих працівників, які, володіючи розвиненим інтелектом і гарною освітою, були здатні трансформувати одержувану інформацію в нові знання і використовувати їх у виробничому процесі. «Клас інтелектуалів» стали найчастіше визначати як соціальну спільноту людей, що втілює в собі знання й інформацію про виробничі процеси і механізми суспільного прогресу в цілому. При цьому підкреслювалося, що головним об'єктом власності, який дозволяє цьому класу займати домінуючі позиції в суспільстві, є не земля і капітал, а інформація і знання, якими володіють конкретні люди.

Найбільш очевидною ознакою цього класу є високі стандарти освіти, прийняті в цьому середовищі.

РОЗВИВАЄМО КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

Статус працівника в постіндустріальному суспільстві визначається не стільки освітнім рівнем, скільки його вміннями. Так, у 60-70-х рр. минулого століття випускники коледжів вважалися висококваліфікованими фахівцями і їхні прибутки зростали набагато швидше, ніж у випускників шкіл. Однак уже з кінця 1980-х рр. стали більше цінуватися носії унікальних знань про певні виробничі процеси і технології. Тобто власники дипломів коледжів перетворилися на звичайних працівників, а їхні прибутки стали стійко знижуватися.

Чи завжди освітній рівень людини дає підвищення її зарплатні? Яка ситуація існує в Україні?

Особливістю «класу інтелектуалів» є їхня незалежність і від «буржуа», і від «пролетаріату». По-перше, вони можуть здобувати необхідні їм засоби виробництва (комп'ютер, факс, мобільний телефон тощо) в особисту власність. По-друге, їм непотрібно експлуатувати інші соціальні групи для утвердження власної ролі в соціальній структурі. Доступність інформаційної техніки і технологій приводить до того, що дедалі більше інтелектуальних працівників одержує можливість індивідуального виробництва інформаційних продуктів. У результаті вони поставляють на ринок не свою робочу силу, а готовий продукт своєї інтелектуальної діяльності, що найчастіше високо оцінюється. Ознаками цього класу є також виняткова мобільність: готовність відносно легко поміняти місце роботи; здатність створювати інтелектуальний продукт на «ходу» - в літаку з ноутбуком тощо.

3. Сучасні транснаціональні корпорації. За умов, коли технологічний прогрес уможливив створення найуспішніше працюючих корпорацій за наявності стартового капіталу всього в кілька доларів, швидкими темпами почали розвиватися компанії, орієнтовані на використання високих технологій та інтелектуальний потенціал їхніх

засновників («Microsoft» Б. Гейтса - тому яскравий приклад). Сьогодні 15 з 20 найбагатших людей США очолюють компанії, що виникли протягом останніх 20 років. 13 з 20 не одержали ні цента спадщини, а самі створили і розвинули свій бізнес. На початку кар'єри в них в активі були лише хороша освіта, оригінальне мислення і неймовірна наполегливість. Період, що почався із середини 1970-х років, характеризувався різким зростанням доходів представників «класу інтелектуалів». Створюючи унікальний продукт, що є основою господарського прогресу і дуже високо оцінюється в умовах ринкової економіки, працівники інформаційного сектору забезпечили собі найвищий рівень добробуту. Вже до середини 1990-х років більше 80 % американців, які мали статки понад 1 млн дол., досягай подібного результату самі, а не одержали його в спадщину. З 1 % найзаможніших громадян Сполучених Штатів у 1999 р. лише кожний двадцять п'ятий жив на відсотки з вкладеного капіталу. Інші працювали на посадах менеджерів великих компаній, у юриспруденції, науці, культурі й т. ін.

Нині з мільйона найбільш багатих американців понад 40 % - це люди творчих професій, лікарі, вчені й адвокати, інші 60 % - наймані менеджери великих компаній, 2/3 яких - бакалаври або доктори наук. При досягнутому рівні добробуту в представників «класу інтелектуалів» і їхніх дітей дедалі більшого значення набувають постматеріальні цінності. Дуже показовим є приклад Б. Гейтса. Він одержує міжнародні нагороди за добродійність, що виражається десятками і сотнями мільйонів доларів пожертвувань. Розташовані в його будинку монітори постійно демонструють шедеври світового живопису з передавальних камер, встановлених у залах найбільших картинних галерей. Оголошено, що його діти не успадкують весь капітал, а одержать небагато «на життя» для того, щоб самостійно його будувати. Однак неодмінною умовою такого «будівництва» є одержання якісної освіти.

4. Політика зменшення соціальної нерівності. Постіндустріальний розвиток багатьох країн Заходу характеризується пріоритетом соціальних функцій, підпорядкуванням виробництва інтересам людини. Це розцінюється як еволюційний, прогресуючий процес. Вважається, що Німеччина стала першою державою світу, в післявоєнній конституції якої було закріплено положення про соціальну державу; ставши головною умовою прогресу, соціальна державність була заснована на конструктивних засадах, що дозволило кожній людині відчувати певну стабільність у бурхливому потоці соціальних змін повоєнного періоду. Складовими поняття «соціальна держава» тут розглядають «справедливість» та «гідне людини існування для всіх».

РОЗВИВАЄМО КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

У ФРН сьогодні домінує трактування терміна «соціальна держава» як організації, яка допомагає слабким, прагне вплинути на розподіл економічних благ у дусі принципів справедливості, для забезпечення гідного людини існування. Соціальна держава керується уявленнями, відповідно до яких кожна людина має можливість і зобов'язана забезпечувати себе та утримувати сім'ю. Відповідальність суспільства настає лише тоді, коли вимоги людини не задовольняються державою належним чином, що іменується соціальною допомогою.

Чи можна назвати сучасну Україну «соціальною державою»? Субсидії за комунальні послуги - це соціальна допомога?

Забезпечення соціальної спрямованості ринкової економіки зумовлює необхідність перерозподілу доходу. Зі зростанням суспільного багатства нації постає потреба дедалі більше ресурсів ставити на службу людині задля досягнення хоча б

мінімальних стандартів здоров'я, харчування й доходів. Бюджетні платежі забезпечують пільги соціально незахищеним верствам населення, зокрема людям з інвалідністю і малозабезпеченим. У розвинених країнах є державні програми медичної допомоги, соціального забезпечення, допомоги сім'ї, що реалізуються шляхом перерозподілу доходів через бюджет. Уряд бере на себе завдання зменшити соціальну нерівність у суспільстві, вживши певних заходів і реалізувавши цільові програми.

Так, у 1950-х рр. у США популярною стала ідея «суспільства загального благоденства». Урядова політика була спрямована на зменшення кількості бідних та на зміцнення середнього класу, тобто людей, які мали свої будинки, автомобілі, побутову техніку, мали змогу навчати своїх дітей в університетах і коледжах.

В останні десятиліття уряди багатьох західних країн приділяють значну увагу програмам охорони здоров'я, на це виділяються значні кошти з бюджету, за рахунок страхових внесків, які сплачують як працюючі, так і роботодавці; забезпечується лікування та профілактика найманих працівників та пенсіонерів, а людям, які не мають страхового полісу, допомагає держава. Наприклад політика адміністрації американського президента Білля Клінтона у 90-х рр. XX ст. була спрямована на полегшення податкового тягаря середнього класу, надання податкових пільг підприємствам, що створюють нові робочі місця, щорічне підвищення на 20 млрд доларів інвестицій у федеральні програми, здійснення реформи системи охорони здоров'я. Схожі програми існують і в інших країнах - Німеччині, Австрії, Франції, Великій Британії, скандинавських країнах.

• Країни Європи на початку XXI ст.

Зменшення соціальної нерівності відбувається через податковий механізм - запровадження високих прогресивних податків на високі прибутки. У багатьох країнах, зокрема в Швеції, Норвегії, Німеччині, Сполучених Штатах (на певних етапах їхнього розвитку), запроваджено прогресивну податкову шкалу, за якою високі прибутки обкладаються високими податками. Це означає, що людина, яка отримує прибуток, наприклад, у 10 тис. умовних одиниць, сплачує податок 30 %; та, що отримує 50 тис. прибутку, сплачує 50 %, а 100-тисячний прибуток обкладається 70 % податку. Не всім це подобається, проте сучасна демократична держава прагне піклуватися про всіх своїх громадян.

Однак тезу про зменшення соціальної нерівності поділяють не всі дослідники цієї проблеми. Міжнародна група аналітиків під керівництвом французького економіста Тома Пікетті у грудні 2017 р. оприлюднила доповідь, в якій на підставі конкретних статистичних даних було зроблено висновок, що розвинені країни за масштабами соціальної нерівності скотилися до рівня 1913 р. Хоча зростання нерівності на Заході відчувалося вже давно, у доповіді Пікетті вперше представлено документально обґрунтовану картину цього феномену. Ряд аналітиків вважає, що «вибухове» зростання нерівності поряд із глобальним потеплінням є однією з головних загроз людству.

РОЗВИВАЄМО КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

В останні 30-40 років на Заході набагато швидше зростали доходи від капіталу, ніж від продуктивної праці. Салле спекулятивно нажитий, а не зароблений капітал став найважливішою причиною нерівності, що дедалі зростає. Так, найзаможніші 10 % суспільства привласнюють собі 37 % національного багатства в Європі, 41 % - у Китаї, 46 % - у Росії. У Бразилії та на Близьколлу Сході цей показник становить 55 % і 61 % відповідно. Тобто якщо раніше утворився численний середній клас, який склав основу демократичного суспільства, то тепер відбувається розмивання середнього класу.

Як ви вважаєте, ситуація з середнім класом в Україні чимось суттєво відрізняється від світової чи ні?

Звісно, становище нинішніх «бідних» на Заході неможливо порівнювати з початком XX ст.: ми бачимо прогрес охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення. Розрив складається на рівні соціальних можливостей: нижчі верстви суспільства ніколи не подолають класовий бар'єр і не скористаються благами сучасної цивілізації.

Навіть у такій соціально орієнтованій країні, як Німеччина, найзаможніші 10 % суспільства мають 40 % національного багатства, а на найбідніших 50 % припадає лише 17% - як і 100 років тому.

У який спосіб людство може подолати цю проблему? Науково доведено, що зменшити нерівність дозволить правильно побудована прогресивна шкала оподаткування. Цього домагаються соціально орієнтовані країни Європи, однак у США і низці інших країн є, навпаки, тенденція до зниження податків для надбагатих осіб і корпорацій, що знову ж таки підсилює соціальну нерівність. Спеціальний доповідач ООН з прав людини Філіп Алстон опублікував викривальну доповідь, у якій написав, що за президентства Дональда Трампа США стають «світовим чемпіоном з екстремальної нерівності». Цьому сприяють ухвалена нещодавно податкова реформа та урізання багатомільярдних соціальних програм. За словами Алстона, «американська мрія швидко перетворюється на американську ілюзію».

Формуємо предметні компетентності

Логічну

1. Визначте сутність науково-технічної революції.

2. Назвіть основні ознаки НТР.

3. Чому випускники коледжів у 60—70-ті рр. XX ст. цінувались достатньо високо, а в наступні роки їхня зарплатня значно знизилася порівняно з іншими категоріями населення?

4. Поясніть термін «соціальна держава».

5. Які причини збільшення соціальної нерівності в останні десятиліття називаються в доповіді Тома Пікетті? Як можливо подолати зростаючу соціальну нерівність?

Інформаційну

В Інтернеті знайдіть матеріали про конкретні програми допомоги з боку держав Заходу своїм найменш захищеним громадянам. Обговоріть, з яких міркувань влада запроваджує такі програми.

Аксіологічну

Висловіть своє ставлення до появи «класу інтелектуалів» у постіндустріальних країнах. Як молода людина може долучитися до цього «клубу обраних», і чи не станеться так, що між звичайними людьми і новою елітою виникне глибока прірва, яку важко буде здолати?

Мовленнєву

У групах обговоріть питання про нові транснаціональні компанії. Ознайомтеся з життєписами їхніх засновників (наприклад, Б. Гейтс, І. Маск або С. Джобс). Можливо, ви знаєте про інших особистостей, які досягли значних статків завдяки своєму розуму, працездатності, організаторським здібностям. Подумайте, чи є такі люди в Україні? Чи можливий подібний шлях особисто для вас або ваших друзів?